

ARBEIDERSTYRTE BEDRIFTER

Rødt erkjenner at vi ikke kan få til ideelle mønster innen et kapitalistisk samfunn. Faktisk er den erkjennelsen den viktigste grunnen til at vi sier at vi ønsker et klasseløst samfunn, gjerne kalt kommunisme.

I marxistisk filosofi er sosialisme et overgangssamfunn, men da staten ikke er nøytral, vil det være viktig å utvikle statsstyre og innføre en form for kommunisme. Definisjon på kommunisme fra Wikipedia: «*Kommunismens oppgitte mål er et samfunn uten sosiale klasser, penger og statsmakt, hvor privat eiendom over produksjonsmidlene er avskaffet til fordel for felleseie. I et kommunistisk samfunn vil alle arbeide etter evne og motta etter behov.*»

I et slikt samfunn løper ingen større risiko enn andre. Derfor skal heller ikke noen ha eget utbytte eller bedre betalt. En står sammen om risiko og resultat.

Dagens bedriftseiere påberoper seg rett til utbytte og høyere lønn fordi de eier ideen, initiativet og innsatskapitalen og løper risikoen alene. I dagens klassesamfunn er dette forståelig, men ikke rettferdig. Min arbeidsplass, MMV i Harstad, ble bygd opp av arbeidernes innsats i arbeid og utbygging i ledige stunder. Så skilles eiendomsselskapet og driftsselskapet. Driftsselskapet slås konkurs, og eierselskapet selger anleggene til fortjeneste bare for eierne mens vi ansatte blir satt på porten.

Rødt og venstresiden diskuterer mange former for modeller hvor arbeiderne kan overta bedriftene innenfor dagens system. Det er mange holdninger om dette i Rødt.

De fleste erfaringene vi har er der arbeiderne overtar for å sikre sine arbeidsplasser. Harstad Mekaniske Verksted gikk konkurs for snart 100 år siden. Da prøvde Harstad Jern & Metall å overta, men banken satte en stopper for det. De fleste slike overtagelser får først og fremst problemer med finanskapitalen. Både fordi bankene ikke har trua på et konkursbo, men også pga lojaliteten i overklassen. Arbeidere som startet Heis Nord på 90-tallet, fikk store problemer med å låne kapital. Finanskapitalen og bankene ønsker aksjeeiere og ikke arbeiderstyrte bedrifter. Dette er et grunnleggende problem i vårt samfunn i dag, overklassen holder på sin klassesolidaritet i et klassesamfunn. Det medfører store begrensninger i mulighetene.

Vi har faktisk interessante erfaringer her i Harstad i nyere tid også. Nilsen & Haukland var et resultat av at både Steinar og Sveinung var rammet av yrkesforbud på samme tid som jeg ble nektet arbeid i verkstedindustrien på 70-tallet. De opprettet en selveid bedrift som sikra tre personer arbeid. Disse tre gikk inn med egenkapital. De fleste slike eksemplene på arbeiderstyrte bedrifter stopper her. For når bedriftene vokser, blir de neste bare ansatt. Steinar og Sveinung valgte å prøve arbeiderkollektiv og slapp de nye ansatte inn som aksjonærer. Jeg tror Sveinung var inspirert av Mondrago, en føderasjon av arbeiderkooperativer fra Nord-Spania. De ansatte fikk lønn som fast regelmessig inntekt, pluss utbytte. Overskuddet ble i hovedsak reinvestert i egen arbeidsplass. Eierskap til bedriften var utvilsomt en avgjørende suksessfaktor. Bedriften her i Harstad vokste til en av de mest vellykkede bedriftene innen byggebransjen. En negativ erfaring med det, både i Spania og i Harstad, var at det overflødiggjorde fagforeningen. I tillegg så ble det et problem at aksjene steig. Nye ansatte hadde ikke råd til å kjøpe seg inn i bedriften. Det utviklet seg et A- og et B-lag mellom de som hadde aksjer og de som bare var ansatte. Med suksess ble bedriften også interessant på markedet, og de ble så oppkjøpt av Bjørn Bygg. De vellykkede arbeiderstyrte bedriftene blir kjøpt opp i dagens samfunn.

Kapitalismen har som mål å sentralisere bedriftene og monopolisere næringene. Det er det som gir størst avkastning, men minst medbestemmelse på arbeidsplassene. Arbeiderstyrte bedrifter har ingen plass under kapitalismen. I verste fall skapes illusjoner siden vi veit at de må følge kapitalismens lover som enten fører til konkurs eller blir kjøpt opp av større og mer aggressive konsern. Men arbeiderstyrte bedrifter gir handlingsrom og erfaring som er viktig å ha i dagens klassekamp og med en mest mulig myk overgang til arbeiderklassens maktovertagelse. Dette er en viktig diskusjon i Rødt.

Der arbeiderbevegelsen har kommet lengst med sjøleide virksomheter, er i kooperasjonen. Samvirkebevegelsen var en del av arbeiderklassens ene bein sammen med fagforening og parti. Men i dag er det ikke mange som ser på kooperasjonen NKL-bevegelsen som arbeiderstyrt. De er en del av handelskjedene, og utbytte er ikke større eller bedre enn de andre sine lovnader i rabatter. Det går an å si at dagens kooperasjonstanke er undergravd og bort imot verdiløs i en sosialismedebatt.

Likevel er debatten Rødt hadde til arbeidsprogrammet interessant. Er det en fordel eller en ulempe å bygge anti-kapitalistiske organisasjoner som fungerer i 2021? Skaper det illusjoner, eller øker det handlingsrommet? På landsmøtet til Rødt ble det et stort flertall for å legge til rette for arbeiderstyrte og kooperativer bedrifter under dagens samfunn. En konkluderte med at det gir først og fremst handlingsrom for arbeiderne og fagforeningene. Et interessant argument var at det kan bli en viktig redning for å opprettholde en desentralisert struktur for fiskebrukene. Derfor vedtok også landsmøtet at det må settes av penger i statsbudsjettet som kan brukes for en statsbank / husbank ol. som kan gi kapital til arbeiderstyrte bedrifter.

Kampen i dag går på at arbeiderne må bedre sin innflytelse på sin egen arbeidsplass. I tillegg ønsker Rødt å ha statlig eierskap og tilsyn med bedriftene i vårt kapitalistiske samfunn. Vi trenger offentlig kontroll med næringslivet, ikke minst pga miljø. Vi er redd for den privatiseringa som foregår. Våre felles offentlige ressurser privatiseres systematisk. Det svekker arbeidsfolk sitt handlingsrom.

For mange kan det virke heldig at det oppfordres og stimuleres til gründervirksomhet. På skolene har det å starte bedrifter gjennom ungt entreprenørselskaper, blitt vektlagt og stimulert. Det fins nok noen ytterst få suksesshistorier, men for de aller fleste blir det en dyrekjøpt erfaring inn i arbeidslivet. Disse virksomhetene måles alltid i avkastning og lønnsomhet.

Samfunnet vårt tåler ikke større ekspansjon. Vi må derfor komme dit at produksjonen skal være for produksjonens behov, ikke for avkastning. Marx formulerte det i $p - v - p^1$ der p står for penger og v står for vare. Da blir vareproduksjonen bare et middel til å få avkastning og mer penger (p^1). Vi må over til en produksjon der varen er formålet. Vi må godta at produksjonen ikke gir maksimal avkastning, men at hjulene skal gå rundt. Produksjonen må være bærekraftig. Varene må være solide og ha lengre levetid.

Og dette må vi begynne med allerede under kapitalismen. Måten å regulere det på, er en sterkere stat som har mer folkevalgt styring. Et sosialistisk samfunn er nødvendig, men vi har ikke tid til å vente på det klasseløse samfunnet.

Frode Bygdnes, Harstad

Ref:

[Gnist – Marxistisk tidsskrift » Arbeiderstyrte bedrifter – noen erfaringer \(marxisme.no\)](#)

og [arbeiderstyrte bedrifter - Manifest Tidsskrift](#)

Generell søking: [arbeiderstyrte bedrifter - Google-søk](#)